

POLOŽAJ I PERSPEKTIVA ISTOČNO-EVROPSKOG SOCIJALNOG MODELA U PROCESIMA EVROPSKIH INTEGRACIJA – KOMPARATIVNI PRIKAZ

Sažetak

U diskusijama o budućnosti evropskih integracija značajno mesto zauzima problematika evropskog socijalnog modela, čije se konceptualizovanje u najvećoj meri oslanja na socijalne vrednosti zajedničke svim evropskim zemljama. Evropski socijalni model se tradicionalno odlikuje ekstenzivnijim socijalnim obezbeđenjem i značajnijom ulogom države na tržištu rada.

Uprkos zajedničkim unutrašnjim i spoljašnjim izazovima sa kojima se evropske države sa stanovišta svojih sistema socijalne sigurnosti suočavaju, različitosti u strukturalnoj, kulturološkoj i institucionalnoj konstrukciji uže shvaćenog socijalnog poretka među njima su evidentne i govore u pravcu autonomne egzistencije različitih socijalnih modela unutar zajedničkog evropskog okvira.

Nakon ulaska određenog broja zemalja Istočne i Centralne Evrope u Evropsku uniju, njihov značaj punopravnih partnera u izgradnji socijalne Evrope postao je očigledan, kao i što je njihova uočljivost postala veća. Istovremeno, tradicija razvijena u socijalnoj sferi zemalja Istočne i Centralne Evrope može da ponudi korisne (teorijske i empirijske) elemente ostatku Evrope.

Razmatranje različitih pristupa problematici evropskog socijalnog modela propraćeno je analizom karakteristika anglo-saksonskog, nordijskog, kontinentalnog i južno-evropskog modela. Akcenat je na prikazu istočno-evropskog socijalnog modela sa stanovišta njegovog razvoja tokom perioda tranzicije i pripreme za ulazak u EU, kao i percipiranih izazova.

---

¹⁹⁴ Autorka je asistentkinja na predmetima Sistemi socijalne sigurnosti i Socijalna politika Evropske unije, Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka

Ključne reči: *evropski socijalni model(i); anglo-saksonski, nordijski, kontinentalni, južno-evropski i istočno-evropski socijalni model.*

Evropski socijalni model – koncepti i dileme

Termin i pojam evropskog socijalnog modela često se upotrebljava u nauci i u javnom diskursu. Međutim, sam koncept nije jasno definisan i interpretira se na različite načine. „Ovaj koncept karakteriše se visokim stepenom nejasnosti i višeznačnosti. Evropski socijalni model (ESM) je labavo definisan normativni koncept i, kao takav, koristi se sa različitim značenjima u skladu sa prilično nedovršenim definicijama. Mnogi autori (akademici, političari, novinari) koriste ovaj koncept, a da ga uopšte i ne definišu, da bi opravdali – ili odbacili – neku formu intervencije politike. Jasna definicija sastavnih elemenata njegove suštine izgleda da nedostaje u većini članaka o ovom predmetu, dok pregled najvažnijih članaka otkriva, dalje, da se, što se tiče pronađenih definicija, one ne poklapaju uvek“ (Jepsen, Pascual, 2005: 3).

Za razliku od shvatanja promovisanih u dokumentima Evropske unije i njenim delatnostima,¹⁹⁵ teorija nije saglasno (i dosledno) definisala evropski socijalni model, iako su uočljiva izvesna preklapanja u različitim naučnim određenjima (Arandarenko, 2005).

U najširem smislu, evropski socijalni model označava sve ono što je zajedničko i opšte u socijalnom uređenju različitih nacionalnih evropskih država počev od perioda Drugog svetskog rata. Nasuprot američkom modelu koji se odlikuje visokim stepenom deregulacije i još uvek nedovoljno razvijenom jugoistočno-azijskom modelu, „evropski 'regionalni' model je takva šema koja se uobičajeno odlikuje ekstenzivnom socijalnom zaštitom, obuhvatnim i zakonski sankcionisanim institucijama na tržištu rada, kao i rešavanjem socijalnog konflikta sporazumnim i demokratskim sredstvima“ (Hay, Watson, Wincot, 1999: 14).

---

¹⁹⁵ Prisutni su i stavovi da evropski socijalni model nije u potpunosti normativno definisan na evropskom nivou i da će određenje evropskog socijalnog modela biti uslovljeno reakcijama na promene u ekonomskim, socijalnim i demografskim strukturama EU.

S jedne strane, među evropskim državama postoje značajne razlike, ali one gube na značaju, a sličnosti među njima postaju uočljivije kada se porede sa američkim modelom i ostatkom sveta. Činjenica je i da različitost evropskog socijalnog modela u odnosu na druge postojeće na svetskoj sceni, tokom poslednjih decenija, doživljava grubu eroziju u sprezi sa globalizacijom i integracijom unutar Evropske unije.

Prema drugom shvatanju, pod *evropskim socijalnim modelom* podrazumeva se skup izvesnih socijalnih institucija i vrednosti koje su zajedničke za sve države članice Evropske unije i koje obezbeđuju različitost u odnosu na socijalna obeležja država koje se nalaze izvan EU.¹⁹⁶ U tom kontekstu, Zsusa Ferge je kao zajedničke karakteristike zemalja koje pripadaju socijalnom modelu Evropske unije navela: razvijen sistem socijalne sigurnosti; socijalna prava; pozitivne i negativne slobode i solidarnost; socijalnu koheziju i borbu protiv socijalne isključenosti; učešće civilnog društva i značaj socijalnog dijaloga (Ferge, 2000). Unutar ovog, užeg shvatanja, uobičajen je i stav da evropski socijalni model predstavlja cilj, ali i način ostvarivanja pune zaposlenosti, adekvatne socijalne zaštite i društvene jednakosti (Hay et al, 1999).

U ovom kontekstu, evropski socijalni model poprima značenje nad-nacionalnog socijalnog modela Evropske unije. Ovo značenje polazi od uvažavanja onih aspekata socijalne politike koji su u domenu Unije, odnosno, koji se prenose na nad-nacionalni nivo (Hay et al, 1999). Iako je socijalna politika u nadležnosti država članica EU i iako je osnovni princip komunitarne socijalne politike zapravo princip supsidijarnosti, EU ima veću ulogu u oblikovanju sektorskih socijalnih politika posredstvom tzv. *soft* metoda. U prilog tome je i stav Evropskog parlamenta da su „socijalne politike (uključujući socijalnu sigurnost, zdravstvo, obrazovanje i usluge nege) visoko razvijene u Evropskoj uniji, što održava jaku privrženost socijalnoj koheziji“ (Golinowska, Zukowski, 2009: 14).

Danijel Vogen Vajthed, kao jedan od predstavnika ovog pravca, naveo je mnoštvo komponenti koje sačinjavaju evropski socijalni model, i to: zakone o radu, politiku zaposlenosti i jednakih mogućnosti, anti-diskriminacionu politiku, itd. Slično tome, Fric

---

¹⁹⁶ „Može se polemizovati da 'evropsko' nije nešto što se može pronaći u zajedničkoj istoriji evropskih društava, nego, nasuprot tome, nešto što je i dalje teško opisati, nešto što 'postaje' predmet evropske integracije i njenog homogenišućeg uticaja. Isto tako, govoreći o 'evropskom' društvu, autori često imaju na umu izvesne odlike kojima se karakterišu zapadno evropska društva i koje (delimično) služe kao model za razlikovanje društava koja se nalaze na istočnoj i južnoj periferiji Evrope (Offe, 2004: 4).

Šarp je u distinktivna obeležja ovako shvaćenog evropskog socijalnog modela ubrajao opsežne socijalne transfere i usluge zajedno sa odgovarajućom ulogom države u regulisanju ekonomije.

Prema trećoj grupi shvatanja, *evropski socijalni model* predstavlja idealno-tipsku konstrukciju koja obuhvata elemente različitih nacionalnih socijalnih modela. U tom kontekstu, identifikuju se specifični nacionalni modeli, a Ujedinjeno Kraljevstvo, Švedska i Nemačka navode se kao paradigmatički primeri nacionalnih modela. Jedan od najpoznatijih i najčešće citiranih predstavnika ovog shvatanja je Gust Esping-Andersen, koji je argumentovao svoje stanovište o različitim modalitetima kapitalizma i o razlozima za nemogućnost njihove konvergencije. Njegovom shvatanju blisko je i shvatanje Bernarda Ebbinghousa, koji je smatrao da Evropa nema jedinstveno institucionalno uređenje koje bi bilo najbolje u svim segmentima sistema socijalne sigurnosti, nego da njenu odliku predstavljaju upravo socijalne različitosti. Kada je u pitanju kolektivna solidarnost koja postoji u svim sistemima socijalne sigurnosti evropskih nacionalnih država, „nekad se radi o solidarnosti između radnika u 'bismarckovskom' sastavu vezanom uz zaposlenost, a katkad o nacionalnoj solidarnosti prema 'beveridgeanskom' modelu usmerenom prema kriteriju potreba i univerzalnosti“ (Chapon, Euzéby, 2003: 367).

Konstruisanje evropskog socijalnog modela kao jedinstvenog evropskog projekta i instrumenta modernizacije i prilagođavanja nacionalnih država i nad-nacionalne evropske organizacije promenljivim ekonomskim okolnostima može da posluži kao tačka preokreta, i to u smislu prevazilaženja različitosti nacionalnih socijalnih modela u zemljama savremenog kapitalizma. Proces globalizacije, koji proizvodi niz zajedničkih pritisaka, izlaže evropske zemlje zajedničkim imperativima konkurentnosti, interne ekonomske integracije i inovacije socijalnih praksi. Istovremeno, evropski socijalni model predstavlja poslednju evropsku „branu“ od radikalnog liberalizma, koji je u drugim delovima sveta često prihvaćen, naročito tokom 1990-ih godina. Izvesne slične okolnosti u evropskim zemljama, poput karakteristika socijalnih struktura, političkih institucija, stepena homogenosti populacije, kulture, percepcije problema i rešenja za njih (Arts, Gelissen, 2002), a naročito razvijene socijalne „tradicije“, potkrepljuju tezu o održivosti evropskog socijalnog modela.

Pluralizam socijalnih modela u Evropi

„U ligi naprednih kapitalističkih demokratija, države se uočljivo značajno razlikuju po pitanju akcenta koji stavljaju na blagostanje. Čak i ako lavovski deo troškova ili personala služi ciljevima blagostanja, vrsta obezbeđenog blagostanja će biti kvalitativno različita, kao i njegova prioritizacija unutar konkurentnih aktivnosti, bilo da su u pitanju vojska, zakon i poredak ili unapređenje profita i privrede“ (Esping-Andersen, 1990: 1). Postavke teorije konvergencije, prema kojima će sva industrijska društva sa sličnom tehnologijom konstituisati sličnu socijalnu strukturu, uprkos difuziji tzv. najboljih praksi, opovrgnute su pluralizmom socijalnih modela.

Socijalni modeli, odnosno sistemi socijalne sigurnosti, opredeljeni su konceptom i doktrinama socijalne politike, na čiju kompleksnost utiče i dualizam, odnosno komplementarnost koja proističe iz njenog naučnog i praktičnog karaktera. Sama neizbežno uslovljena političkim sistemom, ekonomskom doktrinom, tradicijom, naukom, društvenom svešću o vrednostima, kao i strukturom i karakteristikama stanovništva, socijalna politika određuje osnovne postavke, koncipira ciljeve i sredstva, a time određuje i domete nacionalnih sistema socijalne sigurnosti. Razlike među njima ogledaju se, prevashodno, u afirmisanju različitih teorijskih koncepcija o društvu, shvatanju uloge države u obezbeđivanju određenog životnog standarda stanovništva i uzroka socijalnih problema ka čijem prevazilaženju i minimiziranju su usmereni. Sa stanovišta rezultata i ishoda, socijalni modeli razlikuju se prema opsegu u kom ispunjavaju ciljeve kojima teže, tj. koji su im povereni. Shodno tome, oni mogu da budu emancipatorni i osnažujući, ali i neutralni u odnosu na svoje „korisnike“, njihove porodice i zajednice, kao i sveukupno stanovništvo.

Različiti načini obezbeđivanja socijalne sigurnosti ukazuju na mnoštvo delova „evropske socijalne slagalice“, uz neodrživost tvrdnje o pukoj varijaciji istog (socijalnog) imenitelja, kao i što zahtevaju prepoznavanje, u operativne svrhe, egzistencije različitih evropskih socijalnih modela (Perišić, 2008):

- anglo-saksonski model (Velika Britanija, Irska) zasniva se na socijalnoj pomoći. Siromašno stanovništvo zavisi od državne pomoći, a ostale društvene grupacije isključivo od tržišta. Osnov za ostvarivanje prava u sistemu socijalne pomoći je provera dohotka i imovine;
- nordijski model (Švedska, Finska, Danska) odlikuje se univerzalnim javnim programima u sistemu socijalne sigurnosti. Osnov sistema su aktivne mere na tržištu rada i on je usmeren ka obezbeđivanju socijalne sigurnosti za sve građane, bez obzira na njihov radni status;
- kontinentalni model (Nemačka, Austrija, Francuska) počiva na državnom socijalnom osiguranju korporativnog tipa i uslovljen je statusom na tržištu rada. Privatno osiguranje je potisnuto. Orijetisan je ka očuvanju tradicionalne nuklearne porodice;
- južno-evropski model (Italija, Grčka, Španija, Portugalija) karakteriše se kasnim ustanovljavanjem univerzalnog sistema socijalne sigurnosti i niskim stepenom angažovanja države u ovoj sferi;
- istočno-evropski model (Češka, Slovačka, Mađarska, Poljska) sa bizmarkovskim tipom socijalnog osiguranja, socijalističkim egalitarizmom i univerzalizmom, modifikovan je reformama svih segmenata sistema socijalne sigurnosti u periodu tranzicije (Esping-Andersen, 1990; Soede, Vrooman, Ferraresi, Segre, 2004; Abrahamson, 2000).

Prednosti i nedostaci socijalnih modela u Evropi

Model	Prednosti	Nedostaci
Anglo-saksonski	<ul style="list-style-type: none"> • najmanje podložan demografskim promenama • niske poreske stope • stimulisano otvaranje novih radnih mesta 	<ul style="list-style-type: none"> • visoki socijalni transferi se ne percipiraju kao poželjni • visoka stopa nejednakosti u društvu • nizak nivo naknada za siromašne • stigmatizacija korisnika socijalne pomoći i predrasude prema njima
Nordijski	<ul style="list-style-type: none"> • univerzalan obuhvat stanovništva • visok nivo naknada • diferenciranost socijalnih usluga • aktivna politika zapošljavanja • smanjenje socijalnih razlika 	<ul style="list-style-type: none"> • zahteva velika materijalna sredstva • visoke poreske stope • snažna orijentisanost prema državi
Kontinentalni	<ul style="list-style-type: none"> • visok nivo podrške javnosti • omogućava korisnicima naknada da održe približno isti nivo standarda • uvećavanje nivoa naknada u slučaju uvećanja doprinosa • posredno poresko opterećenje 	<ul style="list-style-type: none"> • održava i podstiče socijalne razlike • uslovljen promenama na tržištu rada i demografskim trendovima • nefleksibilnost prema stanovništvu koje nema stalno i stabilno zaposlenje • oštra sferacija između onih koji su unutar i izvan sistema socijalnog osiguranja
Južno-evropski	<ul style="list-style-type: none"> • visok nivo penzijskih naknada • povećanje osetljivosti države prema socijalnim problemima • najpovoljnija demografska struktura stanovništva, u poređenju sa drugim modelima 	<ul style="list-style-type: none"> • nedovoljna uključenost države u javni sistem socijalne sigurnosti • deficiti u finansiranju javnog sistema socijalne sigurnosti • ne-javnost i ne-transparentnost

Istočno-evropski	<ul style="list-style-type: none"> • pred-tranziciona tradicija • ljudski kapital • institucionalne reforme u pravcu sprečavanja novih socijalnih problema • ulazak u EU i prilagođavanje 	<ul style="list-style-type: none"> • nepovoljni makroekonomski indikatori i nedostatak sredstava za finansiranje sistema socijalne sigurnosti • snižavanje nivoa socijalne sigurnosti stanovništva u odnosu na period socijalizma • visoka centralizovanost socijalnog sistema • brojnost socijalnih problema (nezaposlenost, novo siromaštvo) • troškovi ulaska u EU i prilagođavanja
------------------	---	---

Izvor: Perišić, 2008.

Anglo-saksonski socijalni model

Anglo-saksonskom modelu unutar Evrope pripadaju Velika Britanija i Irska. Zemlje ovog modela karakterišu se prilično niskim iznosom državnih penzijskih naknada u poređenju sa ostalim zemljama. Uopšteno, tamo gde su definisane šeme naknada, minimalne državne penzije iznose ispod 50% od zarada ostvarivanih tokom perioda zaposlenja. I maksimalne penzije su uglavnom ograničene na relativno niske iznose, zbog čega postoji snažna usmerenost ka privatnom sektoru, odnosno ka privatnim penzijskim fondovima. Država podstiče privatno osiguranje, delimično i time što pruža relativno nizak nivo javnih socijalnih usluga. Korisnici javnih servisa obično su lica sa niskim zaradama. Starije osobe bez zaposlenja mogu da ostvare samo pravo na socijalnu pomoć, i to uz prethodnu proveru imovine i prihoda. Po pravilu, naknade su jednakog nivoa za sve korisnike.

Poput penzijskih naknada, i naknade za nezaposlene su relativno niske. Pri tome, postoje dva rešenja: ili su jednakog iznosa za sve korisnike ili iznose 55% od poslednje zarade i isplaćuju se kraće od godinu dana. Ovakav sistem naknada za nezaposlene je najnepovoljniji u odnosu na sve ostale socijalne modele.

Budući da isplata naknada za nezaposlene traje kratko, veći značaj pridaje se naknadama u sistemu socijalne pomoći. Iznosi naknada za socijalnu pomoć se razlikuju. U poređenju sa nordijskim državama, iznosi za socijalnu pomoć su značajno niži u zemljama anglo-saksonskog modela.

Posledica niskih naknada za socijalnu pomoć i malog obuhvata lica sa socijalnom pomoći su i niske poreske stope.

Za zemlje koje pripadaju anglo-saksonskom modelu, karakteristična je transformacija konvencionalnih provera prihoda i imovine kao kriterijuma za ostvarivanje prava ka ostvarivanju prava na naknade na bazi uslova koji se tiču prihvatanja zaposlenja. Ova promena motivisana je podsticanjem lica na zapošljavanje posredstvom politika (defanzivnog) aktiviranja i rešavanjem problema niskih nadnica.

Socijalna politika orijentisana je dominantno ka „de-regulatornim, tržišno pokretanim strategijama“ (Esping-Andersen, 1996: 69), što ima za posledicu, između ostalog, i uvećanje razlika među stanovništvom i podizanje nivoa nejednakosti, kao i uvećanje stope siromaštva u ovim zemljama.

Istraživanje pokazuje i da je problem (ne)pokrivenosti šemama unutar sistema socijalne sigurnosti u ovom modelu manje izražen kod starih u odnosu na mlade. U vezi sa tim je i porast siromaštva među decom, koji je delimično posledica i niske sposobnosti samohranih majki da se zaposle i ostvare dohodak koji bi im obezbedio socijalnu sigurnost. Delimično, ovaj problem proizilazi iz nepostojanja adekvatne mreže staranja o deci, koja bi omogućila zapošljavanje majki.

Osim niskih naknada za nezaposlene, i nivo zaštite zaposlenih je nizak. Razlog za to nalazi se u oslabljenosti kolektivnih organizacija, odnosno sindikata. U slučaju da zaposleni bude proglašen tehnološkim viškom, mali je broj državnih programa koji bi mu mogao pomoći u pronalaženju novog zaposlenja. U anglo-saksonskim državama, procenat BDP koji se troši na ove programe je ispod 0.5%, što je uporedivo i sa nekim istočno-evropskim zemljama.

Odsustvo principa egalitarnosti uočljivo je i na taj način što, za razliku od zemalja koje pripadaju nordijskom modelu, Velika Britanija, na primer, nije preduzela mere u pravcu smanjenja nejednakosti u dohocima. U stvari, u ovoj zemlji došlo je do smanjenja

nivoa redistribucije sredstava uporedo sa povećanjem tržišnih nejednakosti (Esping-Andersen, Gallie, Hemerijck, Myles, 2001).

Nacionalna strategija staranja o deci u Velikoj Britaniji, promoviše ustanovljavanje infrastrukture objekata za staranje o deci, koja bi se u najvećoj meri oslanjala na susedstva, kao i promovisanje mera koje bi omogućile roditeljima da usklade svoje porodične i radne obaveze. To je u skladu sa oslanjanjem na sopstvene snage i principom samopomoći, ali je i u vezi sa nedovoljno razvijenim mehanizmima roditeljskog odsustva. Vlada Margaret Tačer se, na primer, zalagala i za oduzimanje prava očevima na roditeljsko odsustvo na onaj način na koji je to pravo definisano u Direktivi EU o roditeljskom odsustvu iz 1984. godine.

Nordijski socijalni model

Nordijski model socijalne sigurnosti, karakterističan za Švedsku, Dansku i Finsku na početku XXI veka je ekstenzivno definisan, i, u skladu sa tim, prava u njemu se ostvaruju na principu univerzalnosti. Njegove bazične odlike u empiriji, a ujedno i specifičnost u odnosu na ostale modele, su: aktivna (ofanzivna) politika na tržištu rada, proširenje obuhvata stanovništva socijalnim službama i izjednačavanje (ekonomskog) statusa polova. U pozadini ovakvih praktičnih rešenja nalaze se „klasična načela socijalno-demokratske socijalne države, usklađivanje egalitarističkih ideala s rastom i punim zapošljavanjem, optimizacija zapošljavanja i minimalizacija socijalne zavisnosti“ (Esping-Andersen, 1996: 66).

Značajnu odliku ovom modelu obezbeđuje učešće samih nordijskih država u pokrivanju najvećeg dela socijalnih izdataka (Vuković, 2005). Stoga su visoka izdvajanja praćena ekvivalentno visokim poreskim stopama, što predstavlja potencijalno veliki problem po dugoročnu održivost nordijskog modela. Porezi u ovim državama su relativno visoki; na primer, prosečna poreska stopa za oženjenog radnika koji ima dvoje dece, iznosi 37% u Danskoj, što je ujedno jedan od najviših iznosa u Evropi. „Iako su prosečne poreske stope u nordijskom regionu visoke, marginalne poreske stope se razlikuju među državama i uporedive su sa kontinentalnim modelom“ (Soede et al, 2004: 33). Dodatni

razlog uvećavanja poreskih stopa predstavlja ekstenzivan javni sektor, koji zapošljava visok procenat zaposlenih (oko 30%) i koji proizvodi brojne pozitivne posledice.

Politika aktivnog zapošljavanja predstavlja jednu od najprepoznatljivijih karakteristika nordijskog socijalnog modela, koja se dodatno osnažuje, pre svega sa stanovišta stručnog obučavanja i ponude poslova. Tako se danski program garantovanja zaposlenja u najvećoj meri oslanja na zaštićena radna mesta u javnom sektoru, ali se širi i na sektor privatnog zapošljavanja.¹⁹⁷ Značajan pomak predstavlja orijentacija nordijskih politika ka podsticanju zapošljavanja mladih (posredstvom prekvalifikovanja i *life long learning*), koji su, po pravilu, ugroženi aktuelnim trendovima u svetu rada. Troškovi za programe aktivne politike zapošljavanja su veliki: Danska, na primer, troši najviše na aktivne mere politike zapošljavanja; a oko 3% BDP usmerava ka pasivnim merama politike zapošljavanja (Soede et al, 2004).

Aktivna politika zapošljavanja u kombinaciji sa socijalno-političkim instrumentima, ima pozitivnu posledicu na položaj žena. Pre svega, u pitanju je izjednačavanje njihovog ekonomskog statusa sa muškarcima u kontekstu izjednačavanja naknada za isti rad. Istovremeno, „u odnosu na ostale države, stopa siromaštva u porodicama u kojima je glava porodice žena postala je zanemarljiva“ (Esping-Andersen, 1996: 66). Broj zaposlenih žena, koji u proseku iznosi oko 80%,¹⁹⁸ veći je od broja radno sposobnih muškaraca u ostalim evropskim državama i podržan je sistemom dnevne brige o deci, koja obuhvata oko 50% dece uzrasta od 3-6 godina u Danskoj i Švedskoj (Esping-Andersen et al, 2001).

Preduslov za zapošljavanje žena predstavljaju i relativno velike slobode po pitanju porodijskih odsustava, koja su, u poređenju sa ostalim državama, ekstenzivna. U ovom modelu, države izdvajaju poreska sredstva za isplatu naknada za porodijsko odsustvo za sva lica koja imaju prebivalište u njima. U Švedskoj, ove naknade tokom jedne godine iznose 80% od zarade koju je lice ostvarivalo, a nakon toga se redukuju na naknadu univerzalnog iznosa za sve i isplaćuju se tri meseca.

---

¹⁹⁷ U privatni sektor uvedene su marginalne subvencije za zarade, a Vlada Danske je uvela i program subvencija na bazi kojih isplaćuje 20-30% plate u pojedinim sektorima usluga (Esping-Andersen et al, 2001).

¹⁹⁸ Činjenica je, međutim, da su žene u većoj meri zaposlene u javnom sektoru u kom je došlo do smanjenja zarada, za razliku od muškaraca koji se zapošljavaju primarno u privatnom sektoru.

Visina penzije je umerena. Penzijski sistemi se ne razlikuju među profesionalnim grupama i mogu se označiti univerzalnim. Stanovnici koji nisu bili zaposleni, ostvaruju pravo na državnu penziju, iako se u Danskoj i Finskoj ovo pravo ostvaruje nakon provere dohotka i imovine. Što se tiče isplate penzije po osnovu obaveznog socijalnog osiguranja, svi zaposleni u Švedskoj i Finskoj obuhvaćeni su državnim sistemom osiguranja. U Danskoj su samo samostalno zaposlena lica u obavezi da sama organizuju penzijsko osiguranje. Ne postoje ograničenja po pitanju maksimalnog i minimalnog penzijskog iznosa.

Izmene u sistemima penzijskog osiguranja, sprovedene u npr. Švedskoj od 1999. godine, preobratile su osobinu univerzalizma u nordijskom modelu. Postoje indikacije da je načelo univerzalizma „ugroženo“ i da može opstati samo ukoliko ne dođe do daljeg proširenja privatnih penzijskih šema. Upravo u sistemu penzijskog osiguranja, lica sa višim zaradama opredeljuju se za privatno osiguranje i/ili privatne socijalne usluge. Može se desiti da u nordijskom modelu, usled smanjenja rasta javnog sektora, ali i drugih okolnosti, dođe do smanjenja izdvajanja za socijalni sistem, što bi imalo za krajnju posledicu smanjenje nivoa postojeće socijalne sigurnosti. Istovremeno, to bi moglo da predstavlja i razlog oslanjanja većeg segmenta stanovništva na privatni sektor u sferi socijalnog osiguranja, te bi zadrlo u same osnove nordijskog modela, budući da bi vodilo ka eroziji elemenata egalitarizma i solidarnosti. Pojava novih socijalnih rizika kojima su izložene sve zemlje, potencijalno, takođe, urušava visok nivo socijalne sigurnosti nordijske populacije. Međutim, raspoloživi podaci upućuju na to da je nordijski model za sada najbolje prilagođen, upravo zahvaljujući svojim tradicionalnim mehanizmima zaštite populacije.

Kontinentalni socijalni model

Kontinentalne države (Nemačka, Francuska, Belgija, Austrija, Luksemburg) zauzimaju središnju poziciju u poređenju sa nordijskim, anglo-saksonskim i južno-evropskim modelom. U državama ovog prilično heterogenog skupa, nivo socijalne sigurnosti niti je previsok, niti prenizak i dominantno je opredeljen pozicijom na tržištu rada.

Penzijske naknade u kontinentalnom modelu uporedive su sa nordijskim modelom. Nivoi penzijskih naknada kreću se u iznosu od 50% do skoro 100% od prethodno ostvarivanih zarada. Najviša stopa korelacije između penzijskih naknada i prethodno ostvarivanih zarada karakteristična je za Luksemburg (93%) i Austriju (80%). Izuzev Belgije, sve kontinentalne zemlje u svom zakonodavstvu predviđaju da lice mora prethodno biti zaposleno određen minimalni period da bi ostvarilo pravo na penziju na bazi doprinosa. U Luksemburgu i Austriji ovaj period iznosi više od pet godina.

Karakteristična odlika kontinentalnog modela je veza između prethodnog zaposlenja i ostvarivanja prava u sistemu socijalnog osiguranja. Budući da je ostvarivanje prava uslovljeno zaposlenjem i uplatom doprinosa, ovaj model je izrazito osetljiv na savremene promene na tržištu rada, s obzirom na to da one podrazumevaju fleksibilno radno vreme, a ponekad i prekide u periodima zaposlenosti. To se odražava negativno na položaj korisnika, jer sistem socijalnog osiguranja „nagrađuje” one koji imaju „dugu neprekinutu karijeru” (Esping-Andersen, 1996: 71). Istovremeno, on nije senzitivan u odnosu na položaj žena, jer prava u sistemu socijalne sigurnosti pre svega vezuje za hranioca porodice, koji je po pravilu muškarac.

Značajno mesto zauzimaju naknade koje su u funkciji zaštite porodica sa decom, ali bez intencije obezbeđivanja ekonomske nezavisnosti oba partnera.

Ostvarivanje prava u sistemu socijalne sigurnosti na osnovu uplate doprinosa pokazuje njegovu usmerenost ka održavanju postojećeg standarda života. Prava i kriterijumi za njihovo ostvarivanje se razlikuju među različitim grupama, tako da ovaj model zadržava postojeće razlike između stanovništva, nasuprot nordijskom, koji je usmeren ka njihovom redukovanju.

Broj posebnih šema za profesionalane grupe je veliki u kontinentalnom modelu, a naročito u Francuskoj i Nemačkoj. U ovim zemljama postoje i posebne šeme za državne službenike, koji često ostvaruju veća prava u odnosu na ostatak populacije. Problem koji se javlja u sprezi sa velikim brojem fondova osiguranja u prvom redu tiče se njihovog finansijskog funkcionisanja. Postalo je uočljivo, naime, da su fondovi osiguranja profesija koje su u usponu finansijski operativni, za razliku od fondova osiguranja profesija (poput rudarske) koji su u značajnim finansijskim neprilikama.

Nasuprot vrlo razvijenom sistemu socijalnog osiguranja (pre svega penzijskog), socijalne usluge su razvijene u mnogo manjoj meri. To se naročito odnosi na one usluge koje pruža država, budući da ih je na izvestan način prenela na dobrovoljne (crkvene, ali i svetovne) organizacije.

U slučaju nezaposlenosti, prosečan zaposleni koji je ostao bez posla, dobija između 68% (Nemačka) i 85% (Luksenburg) od prethodne zarade na početku gubitka zaposlenja. Naknade za nezaposlene prilično su visoke u ovom modelu i isplaćuju se tokom dugog vremenskog perioda.

Karakteristično je da su „zaposleni dobro zaštićeni protiv otkaza” (Soede et al, 2004: 37). Sindikati imaju veliku ulogu u tome, budući da se lako prepoznaje potreba za kontinuiranom zaposlenošću radnika, s obzirom na to da pozicija i socijalna sigurnost porodice zavise od njenih zaposlenih članova (model muškog hranioca porodice). Negativna posledica „prezaštićenosti” zaposlenih i javnih intervencija u ovoj sferi je smanjivanje mogućnosti za zapošljavanje žena i niže produktivne radne snage, kao i krutost tržišta radne snage uopšteno.

Južno-evropski socijalni model

Nasuprot nordijskom modelu države blagostanja, nivo socijalne sigurnosti u južno-evropskim državama je relativno nizak. Tome doprinosi, između ostalog, i to što, na primer, u Portugaliji i Grčkoj nisu ustanovljeni nacionalni sistemi socijalne pomoći. Portugalija je bila prva zemlja unutar južno-evropskog modela koja je uvela univerzalnu šemu podrške stanovništvu posredstvom garantovanja minimalnih dohodaka 1996. godine. U Španiji i Italiji neto maksimalni iznosi naknada za pojedince i porodice su među najnižim u Evropskoj uniji. U Evropi, samo zemlje Istočne Evrope imaju niže nivoe naknada u sistemu socijalne pomoći od južno-evropskih država. Uopšte, nivoi izdataka za sistem socijalne sigurnosti *per capita* u zemljama ovog modela su ispod proseka EU (Maroto, Rubalcaba, 2005).

Nivo i dužina isplate naknada za nezaposlene se međusobno razlikuju među državama ovog modela. U Španiji, nezaposleni ostvaruju pravo na naknade u trajanju od dve godine i u iznosu od 70% od prethodno ostvarivane zarade, dok se u Grčkoj isplaćuju

samo tokom godinu dana, i to u iznosu od 40% od prethodne zarade nezaposlenog. Naknade su, uopšte uzev, niže nego u nordijskim i kontinentalnim državama, ali su više nego u anglo-saksonskim i istočno-evropskim.

Zaposleni su relativno dobro zaštićeni kada je u pitanju otpuštanje sa posla, tako da u sve četiri zemlje – pripadnice ovog modela, treća strana (sindikati) mora biti obavještena o davanju otkaza zaposlenima. Tipičan iznos otpremnine koja se dobija na bazi četvorogodišnjeg zaposlenja, je relativno visok. U tri od četiri države ovog modela, nadoknada za zaposlenog prilikom dobijanja otkaza u slučaju da ima radni staž u trajanju od dvadeset godina iznosi osamnaest mesečnih zarada.

U slučaju nezaposlenosti, programi za prekvalifikaciju i dokvalifikaciju su brojni. Troškovi za aktivne mere zapošljavanja u ovim državama konkretno iznose oko 0.5% do 1% BDP u Španiji, Portugaliji i Italiji. Samo su u Grčkoj ovi izdaci niži (0.46%). Izdaci za pasivne mere na tržištu rada su u Italiji i Portugaliji između 0.5% i 1% BDP, u Grčkoj su nešto niži (0.47%), a u Španiji neznatno viši (1.33%).

Iznosi penzija u južno-evropskom regionu su viši u poređenju sa ostalim modelima države blagostanja. „Na primer, zaposleni u Španiji sa 35 godina radnog staža može primati penziju u 100% iznosu od prethodne zarade, što je jedna od najviših stopa u Evropi. Osim toga, starosna granica za odlazak u penziju je relativno niska, a prosečni troškovi za penzijsko osiguranja kao procenat BDP u mediteranskim zemljama su najviši u Evropi“ (Soede et al, 2004: 36).

Kada je u pitanju stopa zaposlenosti žena, ona se nalazi ispod evropskog proseka, koji iznosi 52.6% (stopa zaposlenosti žena u Španiji je 37.3%, u Grčkoj 40.3%, a u Italiji 38.1%). Međutim, mediteranske zemlje ulažu napore u podizanje stope zaposlenosti žena, tako da su se u Italiji, na primer, na 85% novo otvorenih radnih mesta nakon 1998. godine, zaposlile žene. Istovremeno, pad stope rađanja u mediteranskim zemljama u vezi je i sa niskom zastupljenošću servisa za zbrinjavanje dece, odnosno odsustvom mreže podrške i pomoći porodici kada je u pitanju zbrinjavanje dece (Esping-Andersen et al, 2001).

U Španiji, na primer, žena ima pravo na naknadu u iznosu od 100% sopstvene zarade, nakon rođenja deteta, u trajanju od 16 nedelja, a u slučaju da ne ispunjava uslove, to isto pravo ima otac, ali u periodu skraćenom za šest nedelja. U Portugaliji, takođe,

naknada iznosi 100% zarade, kao i što se isplaćuje približno tokom istog perioda (120 dana). Utvrđena je i minimalna naknada, koja ne sme biti niži od 50% minimalne zarade u profesiji osiguranika. Za razliku od Španije i Portugalije, u Italiji se isplaćuje 80% prethodno ostvarivane zarade, 2 meseca pre i 3-4 meseca nakon rođenja deteta, kao i što postoji pravo na 6 meseci odsustva, u svrhu staranja o novorođenčetu (SSPTW: 2009).

Iznos naknada koje domaćinstvo dobija po osnovu porodičnih naknada ili dečijih dodataka je znatno ispod proseka EU. Za razliku od ekstenzivne zbrinutosti dece posredstvom javnih službi u nordijskom modelu, sistem zaštite i dnevnog zbrinjavanja u Italiji i Grčkoj je vrlo slabo razvijen i zapravo je u najvećoj meri u „nadležnosti“ porodica.

Istočno-evropski socijalni model

Počev od devedesetih godina XX veka, istočno-evropske zemlje sprovele su suštinske izmene u svojim sistemima socijalne sigurnosti, pre svega sa stanovišta redefinisanja odnosa (i odgovornosti) između države (društva), tržišta i porodice, u odnosu na prethodni, socijalistički socijalni model. Okolnosti u kojima se tranzicija socijalnog sistema odvijala bile su nepovoljna fiskalna ograničenja i deficiti, kao i izrazito ne-egalitarna društvena struktura.

Naličje tranzicije bila je visoka stopa nezaposlenosti, snižavanje nivoa životnog standarda, ugroženost socijalnog i radnog statusa zaposlenih. Stopa rizika od siromaštva u ovim državama ostala je natprosečno visoka i nakon njihovog ulaska u EU.

Iako su zemlje Istočne Evrope usvojile veliki broj zakona, uredbi i mera (kao i Direktiva Evropske unije),¹⁹⁹ u svrhu rešavanja problema i posledica tranzicije i, pre svega, prilagođavanja zahtevima EU, tempo sprovedenih institucionalnih reformi razlikovao se među njima, kao i što je zavisio od područja sistema koje je reformisano. Urlike Goting je kao najznačajnije podstreke reformama u socijalnoj sferi navela dobru makroekonomsku situaciju i političku stabilnost (Brusis, 1998), što je empirijski nedvosmisleno potkrepljeno.²⁰⁰

---

¹⁹⁹ Direktiva o zaštiti zdravlja i bezbednosti na radnom mestu, Direktiva o jednakom tretmanu muškaraca i žena, Direktiva o Evropskim radnim savetima i socijalnom dijalogu, Direktiva o pravima zaposlenih migranata u EU, itd.

²⁰⁰ „Reforme države blagostanja su vrlo napredne u Češkoj, dok je Poljska implementirala institucionalne reforme tek nakon 1997. godine. Reforme u Mađarskoj i Slovačkoj su na srednjem nivou, a Mađarska je

Sve do stabilizacije promena u sistemu socijalne sigurnosti, ove zemlje karakteristisale su se tranzicijskim modelima sa nejasnim ishodom po pitanju socijalnog modela koji će prihvatiti, a donekle su predstavljale i laboratorije ili poligon za „isprobavanje“ različitih rešenja. Naime, tranzicija praćena spoljašnjim zahtevima da se sprovede šok-terapija bila je motivisana neo-liberalnom mišlju. Pre svega, nesumnjivi pritisci usmereni ka snižavanju socijalnih transfera na makro nivou stimulisali su potragu istočno-evropskih država u svrhu podizanja ekonomske konkurentnosti za socijalnim modelima sa pro neo-liberalnim odlikama. Nastale izmene direktno su uticale na „modele socijalne pomoći, prilike za zapošljavanje i individualne šanse u životu, sa različitim efektima na različite gradove, regione i socijalne grupacije“ (Hudson, Williams, 2001: 35).

Osim toga, budući da su se odlučile za zapadni tip liberalne demokratije i tržišnu ekonomiju, ove države suočile su se sa zadatkom reformisanja socijalne dimenzije u skladu sa zahtevima institucija posredstvom kojih su ovi principi legalizovani (Svetske banke i Međunarodnog monetarnog fonda). Time su stvoreni preduslovi za transfer osnove zapadno-evropskih socijalnih modela na istočno-evropske. Specifičan paradoks istočno-evropskog modela ogledao se i u tome što je podrška javnog mnjenja sprovođenju reformi i jasnom raskidu za socijalističkom prošlošću bila izuzetno visoka, ali i disproporcionalna sa spremnošću da se prihvate posledice i ishodi koje su ubrzo počeli da proizvode tako reformisani sistemi. Međutim, pojavili su se i raznovrsni sukobi između liberalno orijentisanih stručnjaka i onih koji su podržavali socijalistički koncept tradicionalnog socijalnog osiguranja. S tim u skladu, sprovedene socijalne reforme u ovim zemljama „karakterisale su se ideološkom konfrotacijom između kontinentalno evropskog konzervativno-korporativnog pristupa i liberalnog rezidualnog režima blagostanja, koji postoji u anglo-američkom svetu“ (Pellny, Horstmann, 2003: 249) i donekle rezultovale hibridnim institucionalnim aranžmanima, koji odražavaju kompromis između liberalno-rezidualnog i korporativnog modela države blagostanja. Nedovoljno koordinisane reforme različitih segmenata socijalnog sistema, uopšteno u pravcu smanjenja elemenata univerzalnosti i solidarizma, pooštavanja prava i proširivanja

---

preduzela kompleksnije reformske korake u oblasti penzija, zdravstvene zaštite i lokalnih socijalnih usluga“ (Brusis, 1998: 5).

diskrecijskog odlučivanja, imale su za posledicu snižavanje nivoa socijalne sigurnosti za veliki procenat populacije u odnosu na period pre tranzicije.

Nezaposlenost, i time izazvano siromaštvo, kao dva najznačajnija socijalna problema u ovim zemljama, „rešavani“ su prevremenim penzionisanjem, produženjem perioda obrazovanja i inicijativama za povlačenje žena sa tržišta rada. Sve zemlje uvele su naknade za nezaposlene čija je visina u direktnoj proporciji sa dužinom i visinom uplate doprinosa tokom perioda zaposlenja. U odnosu na zemlje koje pripadaju ostalim modelima, iznos ovih naknada je nizak i iznosi oko 66% od prethodne zarade. Samo u Poljskoj naknade su jednakog iznosa za sve nezaposlene. Naknade se isplaćuju u trajanju od šest do osamnaest meseci. Nakon toga, lice ostvaruje pravo na pomoć za nezaposlene, ali po proveru dohodaka i imovine, ili postaje korisnik socijalne pomoći. Čak i maksimalni iznos socijalne pomoći u ovom modelu je nizak. Troškovi za aktivne mere zapošljavanja su niski i ne postoje dokazi o njihovoj efikasnosti. Razlog za to jeste i neprilagođenost preuzetih zapadnih rešenja karakteristikama nezaposlenih u ovim zemljama.

Politike i mere podrške porodicama sa decom su reformisane, potpuno se udaljavajući od principa sveobuhvatnosti ostvarenog tokom perioda socijalizma. S tim u skladu, u svim istočno-evropskim zemljama postoje porodične naknade, ali se pravo na njih ostvaruje nakon provere dohotka i imovine.

Najveće promene „pretrpeo“ je sistem penzijskog osiguranja. Pod uticajem neo-liberalnih paradigmi Svetske Banke, on je reformisan, i to u radikalnoj formi modela sa tri stuba: državnog penzijskog osiguranja, koje se bazira na tekućem finansiranju; obaveznog privatnog osiguranja i dobrovoljnog privatnog osiguranja. „Novoj penzijskoj pravovernosti“ (Muller, 1999) otpor su pružali stručnjaci, penzijska uprava i sindikati i to zbog troškova, loše stručne pripreme i povećane nesigurnosti. Javne rasprave nikada nisu bile dobro vođene, a promotivna kampanja bila je izuzetno efikasna. Tako su pobornici reforme dobili bitku“ (Ferge, Tausz, 2001: 121). Visina penzijskih naknada je nešto ispod proseka EU, a nasuprot prethodnom univerzalnom obuhvatu u socijalističkom sistemu, broj specijalnih profesionalnih šema je sada veliki. Nasuprot tome, restrukturisanje sistema invalidskog osiguranja bilo je neuporedivo ograničenije u odnosu na promene uvedene u sisteme penzijskog osiguranja.

Zdravstveni sistemi takođe su reformisani i to u pravcu privatizacije, usled potrebe za uvećanjem efikasnosti. Češka i Slovačka ustanovile su „regulisanu konkurenciju između organizacije javnog osiguranja i novih privatnih i radnih kompanija, Mađarska je zadržala obavezno članstvo u svom javnom zdravstvenom osiguranju i ograničila privatne kompanije na pružanje usluga u sferi dobrovoljnog dodatnog zdravstvenog osiguranja [...] 1. januara 1999. godine, Poljska je uvela nezavisna zdravstvena osiguranja na nivou novo-ustanovljenih vojvodstava“ (Brusis, 1998: 9).

Izdavanja za sistem socijalne sigurnosti u celini su u ovim zemljama visoka u poređenju sa njihovim ekonomskim razvojem. Upravo ekonomski razvoj preti da poništi socijalnu „infrastrukturu“ koja se odlikovala univerzalizmom (socijalistički legat), s obzirom na tekuće institucionalne reforme koje idu u pravcu liberalizacije.

Literatura

- Abrahamson, P. (2000). Proizvodnja modela socijalne politike. U: *Revija za socijalnu politiku 1/2000*. Zagreb: Pravni Fakultet – Studijski centar socijalnog rada, Sveučilište u Zagrebu i Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi.
- Arandarenko, M. (2005). *Cross-national Anti-poverty Strategies Shaping the Social Inclusion Agendas of South Eastern European Countries: Millenium Development Goals, Poverty Reduction Strategy Papers and European Union Social Agenda*.
- Arts, W. Gelissen, J. (2002). Three Worlds of Welfare Capitalism or More? In: *Journal of European Social Policy, Vol. 12(2)*. London: SAGE Publications.
- Brusis, M. (1998). *Residual or European Welfare Model? The European Union and the Social Policy Reforms in Central and Eastern Europe*.
www.prokla.de/archiv/abstr114.htm, oktobar 2006. godine.
- Chapon, S. Euzéby, C. (2003). Prema konvergenciji europskih socijalnih modela? U: *Revija za socijalnu politiku 3/2003*. Zagreb: Pravni fakultet – Studijski centar socijalnog rada, Sveučilište u Zagrebu, Ministarstvo rada i socijalne skrbi.
- Esping-Andersen, G. (1996). Nakon zlatnog doba: budućnost socijalne države u novom svjetskom poretku. U: *Revija za socijalnu politiku 1/1996*. Zagreb: Pravni

- Fakultet – Studijski centar socijalnog rada, Sveučilište u Zagrebu i Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi.
- Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton: Princeton University Press.
  - Esping-Andersen, G. Gallie, D. Hemerijck, A. Myles, J. (2001). *A New Welfare Architecture for Europe?* Report submitted to the Belgian Presidency of the European Union.
  - Ferge, Z. (2000). *Social Security Reform: Is It a Different Issue for Accession Countries?* Paper prepared for the Conference on Economic and Social Dimensions of EU Enlargement. Brussels, 16 November 2000.
<http://www.cepii.fr/anglaisgraph/communications/pdf/2000/enepri161100/pdf/fergepaper.pdf>, mart 2007. godine
  - Ferge, Z. Tausz, K. (2001). Transformacija i socijalna sigurnosti u Mađarskoj. U: Revija za socijalnu politiku 2/2001. Zagreb: Pravni Fakultet – Studijski centar socijalnog rada, Sveučilište u Zagrebu i Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi.
  - Golinowska, S. Zukowski, M. (2009). Introduction: The European social model. Its meaning and scope. In: S. Golinowska, P. Hengstenberg, M. Zukowski (eds), *Diversity and Commonality in European Social Policies: The Forging of a European Social Model* (13-22). Warsaw: Wydawnictwo Naukowe Scholar, Friedrich-Ebert-Stiftung.
  - Hay, C. Watson, M. Wincott, D. (1999). *Globalisation, European Integration and the Persistence of European Social Models*. Working Paper 3/99, Project titled: One Europe or Several? Birmingham.
  - Hudson, R. Williams, A. (2001). Re-Shaping Europe: the Challenge of New Divisions within a Homogenized Political-Economic Space. In: *Rethinking European Welfare - Transformation of Europe and Social Policy*. London: The Open University in association with SAGE Publications.
  - Jepsen, M. Pascual, A. S. (2005). *The European Social Model: an exercise in deconstruction*.

http://www.seeurope-network.org/homepages/seeurope/file_uploads/jep_serr-1003.pdf, avgust 2006. godine

- Maroto, A. Rubalcaba, L. (2005). *The Structure and Size of the Public Sector in an Enlarged Europe*. Publin Report No. D14. Oslo: NIFU STEP.
- Offe, C. (2004). *Social Protection in a Supranational Context. European Integration and the Fates of the "European Social Model"*.
www.nova.no/asset/608/1/608_1.pdf, septembar 2006. godine.
- Pellny, M. Horstmann, S. (2003). Outlook: Enlargement and Social Protection. In: *Social Protection in the 13 Candidate Countries – A Comparative Analysis*. Luxembourg: Directorate-General for Employment and Social Affairs, Office for Official Publications of the European Communities.
- Perišić, N. (2008). *Socijalna politika – izazovi i perspektive evropeizacije*. Beograd: Zadužbina Andrejević.
- Soede, A. J. Vrooman, J. C. Ferraresi, P. M. Segre, G. (2004). *Unequal Welfare States*. The Hague: Social and Cultural Planning Office.
- SSPTW - Social Security Programs Throughout the World (2009). *Europe*.
<http://www.socialsecurity.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2008-2009/europe.pdf>, oktobar 2009. godine
- Vuković, D. (2005). *Socijalna sigurnost i socijalna prava*. Beograd: Fakultet političkih nauka.

Position and prospects of East European social model in the European integration processes - a comparative view

Abstract

In the debates on the future of European integration, an important place is occupied by the issues related to the European social model, whose conceptualization is largely based on social values common to all European countries. The European social model is traditionally characterized by a rather extensive social security and a significant role of the state in the labor market.

Despite the common internal and external challenges faced by the European countries from the standpoint of their social security systems, differences in structural, cultural and institutional constructions in the stricter interpretation of the social order are obvious among them and indicate an autonomous existence of different social models within the common European framework.

After a number of Eastern and Central European countries became members of the European Union, their importance as full partners in building a social Europe has become obvious, just as their visibility has become greater. At the same time, traditions developed in the social sphere in Eastern and Central European countries can provide useful (theoretical and empirical) elements to the rest of Europe.

The review of different approaches to the problem of the European social model is accompanied by an analysis of characteristics of the Anglo-Saxon, Nordic, continental and South-European model. The focus is on the presentation of the East-European social model, from the standpoint of its development during the period of transition and the preparation for EU accession, as well as on the perceived challenges.

Keywords: *European social model(s), Anglo-Saxon, Nordic, Continental, European and South-East European social model.*